

Мужикова І.М.
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В.Г.Короленка,
м. Полтава,
Україна

**ЗМІСТ МЕТОДИЧНОГО КОМПОНЕНТУ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Стаття присвячена визначенню змістового наповнення методичного компоненту професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва. На підставі аналізу шляхів формування змісту вищої освіти, традицій художньої педагогіки, сучасних досліджень у галузі методики навчання образотворчого мистецтва та досвіду навчання художньої діяльності школярів визначено принципи відбору та структурування навчального матеріалу курсу “Методика навчання образотворчого мистецтва”. З’ясовано змістове наповнення методичного компоненту професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *художньо-педагогічна освіта, професійна компетентність, зміст освіти, вчитель образотворчого мистецтва, методика навчання.*

Постановка проблеми. В умовах розбудови національної системи освіти зростають вимоги суспільства до рівня фахової підготовки вчителів. Сьогодні школа чекає на компетентних спеціалістів, готових до повноцінного включення в соціальне життя, здатних до самовдосконалення як на професійному, так і на особистісному рівні. Особливої значущості у період оновлення державної стратегії розвитку вищої освіти в Україні набувають питання підготовки майбутніх вчителів до здійснення професійної діяльності у галузі мистецької, зокрема

образотворчої, освіти. Постає потреба уточнення змісту методичної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва у контексті компетентнісного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вихідними позиціями для встановлення змісту методичного компонента професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва є традиції підготовки фахівців у галузі художньо-педагогічної освіти у вищих педагогічних навчальних закладах, досвід та сучасний стан навчання і виховання школярів у процесі вивчення освітньої галузі “Мистецтво”, а також набутки сучасної української науки з питань професійної та мистецької освіти.

Традиції підготовки фахівців у галузі художньо-педагогічної освіти висвітлені у працях радянських науковців, які в свою чергу спираються на досягнення у галузі класичної художньої освіти та методичні системи навчання рисунку, живопису, композиції, перспективи на художньо-графічних факультетах, представлені в роботах Г.Беди, М.Кириченка, М.Ростовцева, О.Унковського, Є.Шорохова, О.Яшухіна.

Витоками сучасних підходів до навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі є вагомі доробки художньої педагогіки радянського періоду. Це система навчання, що спирається на освоєння основ образотворчої грамоти (М.Кириченко, В.Кузін, М.Ростовцев) та система, орієнтована на художній розвиток особистості у процесі освоєння мови образотворчого мистецтва (Б.Неменський). Остання зумовила подальший розвиток української загальної образотворчої освіти (Е.Белкіна, В.Вільчинський, С.Коновець, О.Красовська, Л.Любарська, Л.Масол, І.Руденко, М.Резніченко, Р.Шмагало).

В основу обґрунтування змісту методичного компонента професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва покладено концептуальні положення філософської, психологічної та педагогічної думки про роль знань у процесах наукового та мистецького

освоєння дійсності (Ж.Піаже, М.Вахтомін, О.Лосєв, А.Лурія), принципи системно-структурного підходу до пізнання педагогічних та мистецьких явищ (І.Зязюн, В.Афанасьєв, І.Блауберг, Е.Юдін), теорії змісту освіти (В.Ледньов, І.Лернер, В.Краєвський, М.Скаткін), ідеї особистісно орієнтованого підходу до навчання та виховання молоді (І.Бех, І.Зязюн, В.Моляко, О.Падалка, О.Савченко, В.Семиченко, І.Якиманська). Врахована педагогічна думка з проблем професійної підготовки вчителів у вищих навчальних закладах (О.Абдуліна, А.Алексюк, М.Данилов, І.Зязюн, А.Ковальов, Н.Кузьміна, О.Пехота, В.Семиченко, В.Сластьонін, М.Скаткін, Л.Хомич, А.Щербаков, Г.Щукіна, І.Якиманська), основні положення сучасної дидактики (В.Бондар, С.Гончаренко, О.Савченко, В.Чайка).

Різноаспектні дослідження у галузі мистецької освіти представлені доробками сучасних українських науковців: В.Орлова, О.Рудницької (методологічні основи мистецької освіти), Г.Падалки (теорія та методика викладання мистецьких дисциплін), С.Коновець (питання оптимізації професійної діяльності викладачів образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів), Л. Бичкової, О.Кайдановської, І.Пастира, М.Пічкара, М.Резніченка, О.Шевнюк (викладання образотворчих дисциплін для бакалаврів, майбутніх учителів образотворчого мистецтва).

З позицій компетентнісного підходу професійна освіта пов'язується із чітким визначенням результативної складової засвоєння її змісту.

Постановка завдання. Мета статті полягає у обґрунтуванні змісту методичного компоненту професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва та визначення його структури.

Виклад матеріалу дослідження. Професійна компетентність – інтегрована здатність особистості, яка охоплює ціннісно-сміслові орієнтації, знання, навички, ставлення, що зумовлені досвідом її діяльності в певній соціально й особистісно значущій сфері. Уможливорює успішне здійснення професійної діяльності [6, с. 487]. Рівень професійної освіти вчителя зумовлений складом та обсягом спеціальної підготовки, змістом

методичної підготовки, “володіння предметом і методикою навчання” [3,с.227], а також рівнем загального розвитку вчителя.

В основу визначення змісту методичного компоненту професійної компетентності майбутніх вчителів образотворчого мистецтва покладено концептуальні погляди С. Гончаренка про методику як часткову дидактику змістом якої є встановлення пізнавального значення предмета і його місця в системі освіти, визначення завдань вивчення даного предмета та його змісту, вироблення відповідно до завдань і змісту навчання методів, методичних засобів і організаційних форм навчання [1].

Відбір змісту методичного компоненту здійснюється за основними дидактичними принципами науковості, систематичності і послідовності (Ю.Бабанський, С.Гончаренко, О.Савченко) та у відповідності до вимог сучасної художньої освіти. Результати відбору представлено системою вимог до знань та умінь, які повинні бути сформовані у майбутніх учителів образотворчого мистецтва у процесі вивчення курсу “Методика навчання образотворчого мистецтва”.

Щодо питань організації змісту навчального матеріалу з названої дисципліни ми спираємось на позиції системно-структурного підходу (В.Афанасьєв, М.Каган, П.Підкасистий, А.Сохор, Л.Фридман), згідно якого зміст навчального матеріалу розглядається як певна система з притаманною їй структурою, яка включає сукупність елементів, пов’язаних між собою [7, с.17]. Структурування навчального матеріалу передбачає створення чіткої схеми внутрішніх зв’язків між різними частинами змісту, що дозволяє засвоювати не тільки елементи знань, а й зв’язки між ними [3,с.221].

П.Підкасистий розглядає структурування навчального матеріалу як основу організації навчальної діяльності [5], яка полягає у пошуку найбільш раціональних і економних шляхів засвоєння навчальної інформації, вивільненні від утримання у пам’яті великого обсягу матеріалу та засвоєнні апарату навчально-пізнавальної діяльності. Структурування

навчального матеріалу сприяє впорядкуванню навчальної діяльності та систематизації знань, зокрема за рахунок демонстрації шляхів, які логічно пов'язують елементи знань, кращим збереженням у пам'яті та відтворенням того, що вивчається, полегшує застосування вже набутих знань до нових проблем [3, с.221].

Принциповими основами структурування навчального матеріалу є виокремлення основних понять, які необхідні для засвоєння; співвіднесеність кожного окремого факту із загальною структурою; постійну повторюваність, проходження на новій основі раніше вивчених основних понять [5, с.101]. Шлях мінімізації та ущільнення [8, с.140-146] змісту навчального матеріалу дозволяє прийти до такої його організації, яка б виявилась найбільш раціональною і економною з точки зору засвоєння даного змісту.

Виокремлення переліку конкретних знань та вмінь з методики навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі – основи професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва здійснено на підставі аналізу інформації про шкільний курс образотворчого мистецтва, методику його навчання та предмет “Методика навчання образотворчого мистецтва” у вищій педагогічній школі.

Зміст шкільного курсу образотворчого мистецтва був ретельно відпрацьований радянською художньою системою навчання (В.Кузін, М.Ростовцев) в межах освоєння основ образотворчої грамоти та орієнтований виключно на реалістичне мистецтво. В межах цієї системи традиційно визначені основні види роботи (малювання на теми, малювання з натури, декоративне малювання та бесіди про мистецтво) та тематика завдань, якою передбачалося малювання простих умовно-плоских предметів, далі – більш складних об'єктів та засобів відображення їх форми і освітлення, освоєння способів перспективного зображення простору, прийомів малювання тварин і людини, побудови орнаментів та сюжетних композицій.

Версія змісту дисципліни “Образотворче мистецтво”, створена зусиллями Е.Белкіної, Л.Любарської, М.Резніченка, та інших послідовників унікальної системи художньої освіти, біля витоків якої – ім’я Бориса Неменського, змінила акценти у змісті сучасної загальної мистецької освіти із зображувальності на художню виразність.

Характеризуючи структуру змісту шкільного предмету “Образотворче мистецтво” (за М.Резніченка), передусім відзначимо його узгодженість із теорією змісту освіти та логікою організації художньої діяльності школярів у відповідності до її основних видів: зображувальної, декоративної та конструктивної, спрямованої на посилене створення художнього образу на основі передачі різноманітних якостей і властивостей форми, кольору, простору та композиції відповідно: у реалістичному аспекті, у декоративній манері, у різних стильових напрямках від абстрактних до асоціативно-виражальних [4].

Сучасна ситуація щодо навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі пов'язана із запровадженням нових Державних стандартів початкової та базової і повної загальної середньої освіти, а також програм, в яких мета та основні завдання визначені узагальнено для освітньої галузі “Мистецтво”. Авторами програм для початкової та базової школи (Л.Масол, Р.Шмагало) у достатньо загальних рисах встановлено тематичну структуру дисципліни. Водночас наведено чіткий перелік державних вимог до загальноосвітньої мистецької підготовки учнів, зокрема щодо їх здатності розуміти та інтерпретувати твори мистецтва, виявляти активність у художній діяльності та висловлювати оцінні судження. Це внесло корективи у склад методичного компоненту професійної компетентності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Зокрема, постала проблема формування у вчителів вміння розвивати у дітей передбачені сучасними вимогами якості.

Іншою підставою для визначення складу методичного компоненту професійної компетентності стали результати аналізу джерел, присвячених

питанням підготовки вчителів до навчання школярів образотворчого мистецтва.

Практика підготовки вчителів образотворчого мистецтва тривалий час спиралася на досвід, накопичений радянською художньою педагогікою, традиції навчання на художньо-графічних факультетах і досвід підготовки вчителів початкових класів та образотворчого мистецтва. Зміст типових програм з методики навчання образотворчого мистецтва, навчальних посібників для студентів педагогічних інститутів (М.Ростовцев, С.Ломов, Н.Рибас, М.Танков, В.Кузін, М.Кириченко) у на той час складали такі питання: історія методів навчання малювання; роль і місце образотворчого мистецтва в житті суспільства; принципи навчання образотворчого мистецтва у школі; мета і завдання викладання образотворчого мистецтва у середній загальноосвітній школі; зміст занять з образотворчого мистецтва у середній школі; основні дидактичні положення методики викладання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі; методи викладання образотворчого мистецтва; роль вчителя як організатора і керівника навчального процесу; урок як основна форма організації навчальної роботи у школі; програмно-методичне забезпечення уроків образотворчого мистецтва; облік успішності школярів; позакласна та позашкільна робота; факультативні курси у середній школі; умови формування художньо-естетичних потреб школярів та розвиток їх художньо-творчих здібностей.

У процесі вивчення курсу студенти повинні були оволодіти уміннями складати ілюстративний календарно-тематичний план, складати конспекти уроків та розробляти наочність, виконувати педагогічний малюнок та проводити аналіз дитячої образотворчої продукції [3].

Вивчення методики викладання образотворчого мистецтва (І.Глінська, Н.Костерін, В.Кузін, М.Ростовцев) здійснювалося на засадах освоєння основ образотворчої грамоти, спрямованої на адекватне відтворення дійсності, що полягає у освоєнні теорії світлотіні,

перспективи, рисунка та живопису предметів плоскої та об'ємної форми, декоративному малюванні, зображенні людини, тварин, архітектурних споруд, ліпленні та засвоєнні основ композиції.

Підготовка вчителів передбачала проведення уроків малювання з натури та ліплення, малювання на теми навколишнього життя та ілюстрування літературних творів, розглядалися питання організації декоративного малювання діяльності школярів та ознайомлення з творами образотворчого мистецтва.

Спільна риса означених напрацювань – їх спрямованість на реалістичне мистецтво.

Основа сучасного змісту підготовки майбутніх учителів до навчання школярів образотворчого мистецтва визначена Освітньо-Кваліфікаційною Характеристикою бакалавра, майбутнього вчителя образотворчого мистецтва та реалізована у програмах курсу “Методика навчання образотворчого мистецтва”, які укладені і діють у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Зміст методичної підготовки також представлено у нових навчально-методичних посібниках, доступних широкому загалу науковців, вчителів, студентів. Їх два. Це робота О.Красовської “Образотворче мистецтво з методикою викладання у початковій школі”, у якій автор подає матеріал відповідно до програмового змісту шкільного курсу, однак зорієнтовує студентів лише на реалістичний аспект художньої діяльності молодших школярів. На жаль такий довгоочікуваний посібник, призначений для майбутніх фахівців з початкової освіти, не висвітлює аспекти художньої діяльності, та, через об'єктивні причини, не враховує компетентнісної орієнтації загальної шкільної освіти.

В.Кардашов у навчально-методичному посібнику “Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва” викладає специфічно авторське тлумачення і теорії, і методики навчання образотворчого мистецтва.

Отже, сучасна художньо-педагогічна освіта потребує уточнення змісту підготовки майбутніх учителів до навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі, виявлення його основних структурних компонентів, узгодженості у тлумаченні основних категорій методики навчання образотворчого мистецтва.

На нашу думку, зміст курсу “Методика навчання образотворчого мистецтва” мають представляти такі змістові модулі: “Історичні основи навчання образотворчого мистецтва”, “Психологічні основи образотворчої діяльності дітей”, “Дидактичні основи навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітніх закладах”, “Методика організації образотворчої діяльності учнів загальноосвітньої школи”.

Модуль “Історичні основи навчання образотворчого мистецтва” містить інформацію про: доакадемічні традиції підготовки художників; мистецтво та навчання митців у давнину; специфіку навчання митців у Середні Віки та епоху Відродження; академічну систему навчання образотворчого мистецтва; навчання образотворчого мистецтва у Західній Європі та в Росії на межі XIX – XX століть; сучасну систему підготовки фахівців у галузі спеціальної мистецької освіти; мистецьку освіту в Україні. А також історичний досвід впровадження образотворчого мистецтва у практику загальноосвітньої школи; педагогічну думку про роль образотворчого мистецтва у розвитку та вихованні учнів; досвід викладання образотворчого мистецтва у загальноосвітніх закладах Європи та Росії наприкінці XIX – початку XX ст.; зарубіжний досвід навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітніх закладах Європи та США у XX ст.; традиції навчання образотворчого мистецтва у радянській загальноосвітній школі; художньо-педагогічну діяльність Б. Неменського його роль у становленні сучасної загальної образотворчої освіти; сучасний стан навчання школярів образотворчого мистецтва в Україні.

Модуль “Психологічні основи образотворчої діяльності дітей” включає інформацію про: еволюцію та психологічні основи дитячого

малювання; характеристику основних етапів дитячої художньої діяльності; особливості відображення дійсності у дитячих малюнках та застосування кольору, як засобу художньої виразності; характер композиційних побудов дитячих малюнків; роль навчання у розвитку дитячої образотворчості; естетичну цінність результатів дитячої образотворчої діяльності.

Модуль “Дидактичні основи навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітніх закладах” включає інформацію про: зміст, мету та завдання навчальної дисципліни “Образотворче мистецтво” у загальноосвітній школі; види образотворчої діяльності учнів; сприймання естетичних явищ дійсності та творів образотворчого мистецтва школярами; практичну образотворчу навчальну та творчу діяльність учнів; сутність та структуру процесу навчання образотворчої діяльності; принципи навчання образотворчого мистецтва; сучасні художньо-педагогічні технології навчання; методи навчання дітей образотворчого мистецтва, їх відбір і поєднання; обладнання та наочність на уроках образотворчого мистецтва; педагогічне малювання; методичний фонд; основні форми організації процесу навчання образотворчого мистецтва у загальноосвітній школі; урок образотворчого мистецтва та його структуру; добір змісту уроку образотворчого мистецтва та його методичного забезпечення; позаурочну та позакласну роботу з образотворчого мистецтва; методичні основи організації гурткової роботи; особливості виставкової роботи у школі.

Модуль “Методика організації образотворчої діяльності учнів загальноосвітньої школи” містить інформацію щодо: особливостей організації навчальної та творчої образотворчої діяльності учнів 1-4 та 5-7 класів на уроках образотворчого мистецтва; основ навчання зображувальної діяльності, освоєння навчальних категорій “колір”, “форма”, “простір”, “об’єм”, “композиція”; методики керування декоративною та конструктивною діяльністю учнів; вивчення творів світового та українського образотворчого мистецтва на уроках у школі;

структури процесу сприймання творів образотворчого мистецтва; організації контролю та оцінювання результатів навчальної діяльності школярів на уроках образотворчого мистецтва.

Висновки та перспективи. Реалізація змісту методичного компоненту професійної компетентності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, забезпечена викладанням курсу “Методика навчання образотворчого мистецтва” та практичною підготовкою у вищій школі, спрямована на формування у студентів ціннісно-сміслових орієнтацій пов’язаних із мистецтвом, художньою діяльністю, дитячою образотворчістю та шкільним курсом образотворчого мистецтва – основою їх майбутнього художньо-педагогічного досвіду.

Представлений у статті матеріал не вичерпує різноаспектних проблем підготовки вчителів образотворчого мистецтва. Подальшої уваги потребує узагальнення історичних надбань та сучасного досвіду художньо-педагогічної освіти в Україні та висвітлення їх у наукових дослідженнях та навчально-методичній літературі.

Використана література:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
2. Дидактика средней школы. Некоторые проблемы современной дидактики. Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов. / Под ред. М.А.Данилова и М.Н.Скаткина. – М. : Просвещение, 1975. – 303 с.
3. Методика преподавания изобразительного искусства / Программы пед. ин-тов для спец. “Педагогика и методика начального обучения” с дополнительной спец. “изобразительное искусство”. – М., 1990. С. – 1-18.
4. Образотворче мистецтво. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 1-4 класи / Л.М.Любарська, М.І.Резніченко, О.М.Протопопова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 52 с.
5. Пидкасистый П.И., Фридман Л.М. Психолого-дидактический справочник преподавателя высшей школы / П.И.Пидкасистый, Л.М.Фридман. – М., 1999. – 354 с.
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової освіти: підручн. / О.Я.Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

7. Сохор А.М. Логическая структура учебного материала. Вопросы дидактического анализа / А.М.Сохор. – М. : Педагогика, 1974. – 192 с.

8. Сухотин А.К. Гносеологический анализ емкости знания / А.К.Сухотин. – Томск : изд. ТГУ, 1968. – 204 с.

Muzhykova I. M.

СОДЕРЖАНИЕ МЕТОДИЧЕСКОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА

Статья посвящена определению содержания методического компонента профессиональной компетентности будущих учителей изобразительного искусства. По результатам анализа принципов формирования содержания высшего образования, традиций художественной педагогики, современных исследований в области методики обучения изобразительному искусству и опыта организации художественной деятельности определены принципы отбора, содержание и структура учебного материала курса “Методика обучения изобразительному искусству.”

Ключевые слова: *художественно-педагогическое образование, профессиональная компетентность, учитель изобразительного искусства, методика обучения, содержание образования.*

Muzhykova I. M.

SUBJECT OF METHODOLOGICAL COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE ART TEACHER

Article is devoted to determining the subject of the methodological component of professional competence of future art teachers. According to the results of the analysis of the principles of formation of the subject of higher education, traditions of art pedagogics, current research in the field of fine arts teaching methods and experience of the organization of artistic activity principles of selection of content and structure of teaching material of the course “Methods of teaching visual arts are defined the”.

Key words: *artistic and pedagogical education, professional competence, teacher of fine arts, teaching methodology, subject of education.*

Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання і виховання. – Вип.26: збірник наукових праць / за науковою ред. Академіка В.І. Бондаря. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – С.112-118.